

Националната конкурентоспособност — атрактивност или/и агресивност

Мария Марикина*

Резюме: *Обект* на статията е националната конкурентоспособност, която свързваме с разбирането, че тя е възможността да се поддържат високи равнища на производителност на труда и капитала, а чрез системните иновации да се постига устойчив икономически растеж, съчетан с нарастване на реалните доходи на населението. В нея стои определено равнище на конкуренция и в този смисъл това е *предметът* на изследването. *Целта* е да се разкрият предпоставките за водената конкуренция и постигането на високата конкурентоспособност. Те са намерени в модела, към който се стремят и водят в политиките си стопанствата – на атрактивност или на агресивност.

Ключови думи: световно стопанство, конкурентоспособност, конкурентни предприятия, преки чуждестранни инвестиции.

JEL: F01, O25, O40, F21.

1. Увод

Вопределянето на категориално съдържание и разбирането на конкурентоспособността може да се акцентира върху това, че тя е една от основните ха-

рактеристики на световното стопанство. Тя осигурява стопанска свобода на участниците и в същото време създава условия за самореализацията ѝ по пътя на разработване и създаване на нови конкурентоспособни стоки и услуги. В съвременните условия на усилващи се процеси на интернационализация и глобализация проблемите на националната конкурентоспособност излизат на преден план.

Ясното и пълно дефиниране на категориалното съдържание на конкурентоспособността е труден процес. (Б.А.: *Трудността в изясняване на категорията конкурентоспособност идва най-напред от факта, че невинаги се поставя ясно разграничима линия между конкуренция и конкурентоспособност. Подкрепя се разбирането, че между двете понятия има разграничителна линия, тъй като под конкуренция в класическата теория се разбира елемент на пазарния механизъм, който позволява да се уравнирява търсенето и предлагането, а А. Смит говори и за така наречената „невидима ръка на пазара“ (Smith A., 2007). В съвременните представи конкуренцията се разглежда и като степен на зависимост на общите пазарни условия от поведението на участниците, като критерий, по който се определя типът на отраслевия пазар, като състояние на стопанските субекти, при което тяхното действие ефективно ограничава възможността на всеки от тях едно-*

* Мария Марикина е доктор, доцент в катедра „Икономикс“ на УНСС, e-mail: mmarikina@unwe.eu

странно да въздейства на общите условия на покупко-продажба и т.н. Докато конкурентоспособността е нещо повече – това е способността за конкуренция). Това е така, най-малкото защото следва да се вземат предвид различните равнища на стопанството, факторите, от които се обуславя, условията, при които са поставени стопанските субекти, критериите за измерването ѝ и т.н. В този смисъл определянето и разглеждането на националната конкурентоспособност като понятие и същност се свързват с разбирането, че **тя е възможност да се поддържат високи равнища на производителност на труда и капитала, а чрез системните иновации да се постига устойчив икономически растеж, съчетан с нарастване на реалните доходи на населението**. Конкурентоспособността е и нещо повече – механизъм за развитие, който съдържа в себе си съперничество между страни или икономически съюзи, като същността се крие в това дали дадена страна е отстъпила или спечелила позициите си спрямо друга в **конкурентната борба**.

2. Анализ на националната конкурентоспособност и определяне на категориите агресивни и атрактивни стопанства

В анализирането на същността на националната конкурентоспособност вниманието следва да се насочи към няколко важни момента:

На първо място, че конкурентоспособността се свързва с *производителността*, т.е. количеството реален продукт, произведен от единица вложен фактор на производството. И тъй като производителността може да се разглежда като функция от интензивността на използваните фактори, управленската ефективност, технологиите, както и като възможности на работната сила, повлияни от ди-

ференцираното заплащане и стимулите за труд, то може да бъде направен изводът, че този критерий дава едно от доказателствата за мястото и дела на всяко едно стопанство сред останалите конкуриращи се стопанства. Или казано по друг начин, по-големият ръст в отчитаната производителност най-вероятно ще доведе и до по-голяма конкурентоспособност.

На второ място е включването на *иновациите*, приложението на дадени изобретения в процеса на производство на новите продукти, без които конкуренцията между отделните предприемачи, отрасли, стопанства и региони едва ли би била възможна. Това има особено силно звучене сега в XXI век, когато темповете на технологични изменения са много високи, а една от приоритетните цели в развитите стопанства е икономическият растеж.

На трето място, определянето на конкурентоспособността следва да търси крайния ѝ смисъл, а именно – увеличаване на реалните доходи на гражданите и подобряване на жизнения им стандарт, „способност за постигане на висок стандарт на живот и икономически растеж“ (Delgado M. и др., 2012).

В противен случай тя би довела до несправедливо разпределение на доходите и нарушаване на икономическата ефективност на изградения пазарен модел стопанство.

На четвърто място, разбирането за конкурентоспособност свързваме с *конкурентната борба*, защото традиционно в икономическата теория и практика конкуренцията се свързва с определена агресивност. А конкурентоспособността е способността да се конкурираш. В основата на тези конкурентоспособни стопанства на страните, които определяме като *агресивни*, стоят определени *стимули*, за да бъдат **привлечени по-големи потоци от преки чуждестранни инвестиции, да се реализират по-големи печалби и да се увеличи износът им**.

От друга гледна точка, стопанствата на други страни постигат висока конкурентоспособност, защото са по-*атрактивни*. При тях са налице значителни *качества, улесняващи преките чуждестранни инвестиции, и отново възможностите за реализация на печалби и износ.*

Въпросът, който възниква, е кое лежи в основата на отграничаването в крайна сметка на тези две категории страни: *агресивни и атрактивни* (Авторът, който за първи път поставя въпроса за агресивни и атрактивни страни, е Стефан Гарели. (Garelli S., 2006), след като и едната, и другата група се стремят и постигат сходни равнища на конкурентоспособност? На пръв поглед отговорът се крие в стимулите, съществуващи в съответните страни. Това, обаче, не е достатъчно и отчасти може да даде отговор на въпроса. Нека да започнем с привлекателността за преки чуждестранни инвестиции. Една страна става желана дестинация за преки чуждестранни инвестиции в зависимост от множество фактори, като основните се свързват предимно с глобалните тенденции на инвестиционните потоци в света и от създадения инвестиционен климат в страната, към която са насочени. От значение са конкретните социално-икономически, административно-юридически и организационно-управленски предпоставки в страната-реципиент като: брутния вътрешен продукт, покупателните възможности на населението, способността на правителството да регулира ПЧИ, чрез предоставяне на възможност на чуждестранния инвеститор за достъп до пазара, за възвръщаемост на инвестирания капитал, за лоялна конкуренция, за репатриране на печалбата, за лесен обмен на валутата от един вид в друг и др. *Решаващо значение за преките чуждестранни инвеститори имат разходите за труд – данъците и осигуровките, които е необходимо да се плащат в съответните стопанства.*

Ако се проследят данните за първите 20 страни в A Global Foreign Direct Investment Country Attractiveness Index, ще видим, че страните, които са със сравнително ниски разходи за труд и осигуровки, участват във *формирането на привлекателност за преките чуждестранни инвестиции*. Особено показателно е това за страни като САЩ, Великобритания, Хонконг, Корея, Дания, Нова Зеландия и др. (Вж. таблица 1).

Таблица 1. Индекс на глобалната атрактивност на страните за преки чуждестранни инвестиции 2014 г.

Класиране	Страна	Стойност на индекса
1	САЩ	73
2	Великобритания	68
3	Германия	67.6
4	Швейцария	67
5	Холандия	65
6	Швеция	63.8
7	Хонг Конг	63.7
8	Дания	63.6
9	Япония	62
10	Корея	61.6
11	Финландия	61.5
12	Франция	60.8
13	Канада	60.7
14	Белгия	60
15	Сингапур	59.5
16	Австрия	58.9
17	Нова Зеландия	58.9
18	Ирландия	58.6
19	Австралия	58.4
20	Норвегия	57.5

Източник: Riadh B.J., 2014. A Global Foreign Direct Investment Country Attractiveness Index 2014, <http://www.fdiattractiveness.com/ranking-2014/>

Тази група страни, която е по-желана за преки чуждестранни инвестиции, отколкото други със сходни макроикономически ха-

Икономическо развитие

рактеристики, е в относително по-доброто представяне заради данъците върху труда и социалните плащания, които участват във формирането на т.нар. "GFICA Index". Той обхваща голяма част от идентифицираните измерими и сравними макроикономически аспекти на преките чуждестранни инвестиции. Индексът класира 111 страни, представляващи 92%-95% от световните преки чуждестранни инвестиции и запаси, насочени като потоци към страните съобразно тяхната привлекателност за преки чуждестранни инвестиции. Компонентите за привлекателност в индекса са неопределеност и макростабилност, финансово развитие, публично управление, бизнес среда, достъп до пазара, човешки и природни ресурси, разходни компоненти, в т.ч. разходи за труд и осигуровки, логистично представяне, телекомуникации и научно-техническо развитие, агломерационен ефект, диференциация и технологичен прогрес.

Тези страни са **агресивни, бидейки формиращи преките чуждестранни инвестиции**, като в същото време може да се види, че се характеризират и с високи равнища на конкурентоспособност (вж. таблица 2).

Другата част от страните като Германия, Швейцария, Швеция, Япония, Финландия и др. също формират високи равнища на конкурентоспособност. Те, обаче, не могат да бъдат определени като национални стопанства, в които за основа на преките чуждестранни инвестиции лежат ниските разходи за труд и осигуровки, дори напротив (вж. таблица 3).

Стига се до парадокс: ако се разгледат равнищата на данъците върху труда и социалните осигуровки в Германия, Швейцария, Швеция, Япония, Финландия, Белгия и др., ще се види, че те са високи, но и тяхната конкурентоспособност е висока. Тези страни, обаче, са **атрактивни** и „залагат“ на нещо друго и това е, че те са **формиращи факторите за конкурентоспособност**.

Таблица 2. Индекс на глобалната конкурентоспособност 2014-2015 г., класация

Класиране	Страна/Икономика	Стойност
1	Швейцария	5,7
2	Сингапур	5,65
3	САЩ	5,54
4	Финландия	4,5
5	Германия	5,49
6	Япония	5,47
7	Хонг Конг	5,46
8	Холандия	5,45
9	Великобритания	5,41
10	Швеция	5,41
11	Норвегия	5,35
12	Обединени Арабски Емирства	5,33
13	Дания	5,29
14	Тайван, Китай	5,25
15	Канада	5,24
16	Катар	5,24
17	Нова Зеландия	5,2
18	Белгия	5,18
19	Люксембург	5,17
20	Малайзия	5,16

Източник: *World Economic Forum, 2014. The Global Competitiveness Index 2014–2015 rankings*, <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2014-2015/wp-content/blogs.dir/54/mp/files/pages/files/wef-gcr1415-rankings.pdf>

Таблица 3. Класация на глобалната атрактивност на страните за преки чуждестранни инвестиции и разходи за труд и осигуровки

Класиране	Страна	Разходи за труд и осигуровки (резултат)
1	2	3
1	САЩ	18
2	Великобритания	21
3	Германия	70
4	Швейцария	50
5	Холандия	54
6	Швеция	50

Продължение

1	2	3
7	Хонг Конг	14
8	Дания	6
9	Япония	51
10	Корея	15
11	Финландия	79
12	Франция	111
13	Канада	37
14	Белгия	110
15	Сингапур	48
16	Австрия	98
17	Нова Зеландия	5
18	Ирландия	34
19	Австралия	65
20	Норвегия	47

Източник: Riadh B. J., 2014. *A Global Foreign Direct Investment Country Attractiveness Index 2014*, <http://www.fdiattractiveness.com/ranking-2014/>

Най-пълното изследване на факторите за националната конкурентоспособност се представя от Световния икономически форум (WEF), който публикува всяка година поредните си доклади за конкурентоспособността. (Б.А: Първоначално методологията на Форума е разработена от екип под ръководството на проф. **Джефри Сакс** и проф. **Майкъл Портър**, които определят следните критерии, определящи конкурентоспособността за основни: държавно управление и ефективност на институциите; финанси; либерализация на икономиката; качество на инфраструктурата; иновативен потенциал и технологично развитие; работна сила; фирмени стратегии и конкуренция на вътрешния пазар). При подготовката им се използват различни подходи, за да се стигне от представянето на Индекса за глобалната конкурентоспособност (The Global Competitiveness Index – GCI) за над 140 страни. Той отразява макроикономическите аспекти на конкурентоспособността, като за изчисляването на този индекс

са заложи фактори, с различно тегло за отделните обхванати компоненти. Според изготвящите доклада факторите са декомпозирани на 12 стълба в три групи фактори:

„Базисни фактори (предпоставки) за развитие:

1. Институции
2. Инфраструктура
3. Макроикономическа среда
4. Основно образование и здравеопазване

Фактори за ефективност на икономиката:

5. Висше образование и професионална подготовка
6. Ефективност на стоковите пазари
7. Ефективност на пазара на труда
8. Развитие на финансовите пазари
9. Технологична готовност
10. Размер на пазара

Иновативност и степен на развитие на бизнеса:

11. Развитие на бизнеса
12. Иновации“ (Economic Forum, Global competitiveness report 2014-2015, p. 9)¹

Благодарение на доклада за глобалната конкурентоспособност на СИФ се дава възможност за пълно изследване на конкурентоспособността на отделните страни на основата на посочените фактори. В същото време се дава информация за бизнеса и провеждащите политиките да разполагат с инструмент, с който да оценят по обективен начин силните и слабите страни на националните стопанства и мястото им сред останалите в конкурентната борба. Резултатите в доклада са и възможност за изменение на политиките на правителствата в съзвучие с данните, които се намират в посока по-висока

¹ Вж. World Economic Forum, Global competitiveness report 2014-2015, p. 9, http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf

Икономическо развитие

конкурентоспособност на различните икономики. На това най-вече са заложили националните стопанства, които определяме като **формиращи факторите за конкурентоспособност**. Разгледано в методологичен аспект данните са особено ценни, тъй като обхващат *пълен спектър от възможни фактори за конкурентоспособност*, върху които са съсредоточени действията и политиките на страните, изведени на края в оценка за конкурентоспособността, зададена от Индекса за глобалната конкурентоспособност. Този индекс агрегира в себе си най-новите икономически идеи за конкурентоспособността и в същото време отчита сложността на процеса на постигане на икономически растеж, включвайки претеглени средни стойности от огромно количество различни компоненти, всички от които рефлектират в някои от аспектите на конкурентоспособността.

3. Заключение

Националните стопанства се различават по начина, по който управляват предизвикателствата и взаимовръзките си в конкурентаната борба в световното стопанство и постигат конкурентоспособността си.

В условия на глобализация в световното стопанство множеството предизвикателства и взаимовръзки, оказващи влияние върху националната конкурентоспособност, водят до силно изразена динамичност в поведението на икономиките. Те са ориентирани все повече към поведение, следващо привличане на по-големи потоци от преки чуждестранни инвестиции, реализиране на по-големи печалби и увеличаване на износа. За това имат влияние смяната на икономическите политики, провеждани от правителствата, технологичната смяна, индустриалното развитие и специфичните национални способности за настройване и трансформация на страните спрямо нови-

те изисквания, развитието на световните пазари и преодоляване на напрежението между конкуриращите се страни и т.н. Във фази на промени се възприемат нови устройствени и управленски схеми, валидни за повечето области на стопанството и обществото. Нещо повече – усилията се насочват към висока конкурентоспособност на бизнес организациите и стратегическите сектори на националните стопанства. По този начин се формират национални модели на пазарно стопанство, които притежават съответните характеристики и конкурентни предимства спрямо други стопанства от пазарен тип, носещи характеристиката агресивност и/или атрактивност. Ако те са възприели да упражняват модел, с който да бъдат възприемани като *агресивни*, то те ще генерират доход в страната, но не достатъчно работни места, заради ниските разходи за труд и осигуровките. Ще търсят устойчивост на текущия просперитет на страните си, растеж и бъдещ просперитет. Конкурентоспособността на другата група страни, които се вписват в модела *атрактивни*, в които се генерира заетост в приемащата страна за чуждестранните инвестиции, но не и достатъчно доход, заради по-високите разходи за труд и осигуровките, също ще е висока. В тях стремежът също ще се свързва с икономически растеж, устойчивост и благосъстояние, но средствата в постигането им са различни.

Това означава, че в организационния модел се залагат и се наблюдават нови политики, технологични и структурни промени, преосмислят се концепциите за развитието на пазара, подобряването на мениджърската техника, както и по-нататъшното развитие на организацията на работните връзки. Основанията за подобни твърдения са, че елементите на предприятията и гържавата на съществуващите стопански модели трайно се модифицират, попадат в остра конкуренция по отношение на разхо-

дите, разрешават се проблеми на социалната политика на държавата или с околната среда и т.н.

Следва да се обърне внимание върху това, че възможностите на страните за запазване на положителните страни на моделите си и за трансформирането им зависят от предизвикателствата на технологичната смяна, световното стопанство, обществените групи, дългосрочното предвиждане на процесите на развитие и т.н. Пазарните стопанства се целят към постигане на по-пълно взаимодействие и компетентност при най-важните участници, които създават технико-организационни и социални условия за динамично ориентирано към световните пазари развитие. А това не е нищо друго освен приемане на икономически предизвикателства и реализиране на национални конкурентни предимства.

Цитирани източници:

Delgado, M., C. Ketels, M. E. Porter and S. Stern, 2012. The determinants of national competitiveness. Nber Working Paper Series, Working Paper, 18249.

Riadh, B. J., 2014. A Global Foreign Direct Investment Country Attractiveness Index 2014, [online]. Available at: <<http://www.fdiattractiveness.com/ranking-2014>> [Accessed on 1 March 2016].

Smith, A., 2007. An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. Hampshire: Harriman House Ltd.

Garelli, S., 2006. Competitiveness of nations: The fundamentals, IMD WORLD.

COMPETITIVENESS YEARBOOK. [pdf]. Available at: <http://www.imd.org/uupload/www01/documents/wcc/content/fundamentals.pdf>.

World Economic Forum, 2014. The Global Competitiveness Index 2014–2015 rankings [online]. Available at: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2014-2015/rankings>

World Economic Forum, 2014-2015. *Global competitiveness report 2014-2015*, p. 9 [online]. Available at: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf

World Economic Forum, 2016. Global competitiveness report 2016-2017 [online]. Available at: http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf.